

СИЛОВАЊЕ У РАТУ - КРИМИНОЛОШКИ, ВИКТИМОЛОШКИ И ПРАВНИ АСПЕКТИ

"И у сваком рату ужас гуши крик жртве. Утолико гласније би морали сада вриштати они којима то околности дозвољавају".

Ајрин Мајер

Силовање, најтежи облик сексуалног насиља и једно од најтежих кривичних дела која се врше према женама, испољава се у још суровијем облику и има још драматичније последице када се врши у рату. Рат као свеопште стање друштвене дезорганизације и паралисаног деловања органа друштвене контроле⁽¹⁾ одувек је стварао повољне услове за пораст криминалитета, слабио инхибиције и погодовао несметаном испољавању најнижих осећања и нагона па тако и трансформацији уобичајене структуре и облика испољавања криминалних понашања.

Све досадашње ратове пратила су сурова сексуална злостављања жена са далекосежним и несагледивим последицама. На жалост, иако су мирнодопска силовања и њихове жртве у знатној мери, посебно са развојем виктимологије и феминистичких праваца у криминологији, привлачила пажњу научне и стручне јавности, о силовањима у рату се углавном дуго или ћутало или манипулисало ради постизања политичких циљева. Историја ратних силовања се у свом досад најтрагичнијем облику понавља на просторима бивше Југославије. Понавља се и пракса манипулисања жртвом а да истовремено нема ни покушаја научно заснованог и систематичног приступа овом проблему са циљем сагледавања последица, изградње адекватног приступа и помоћи жртвама као и обезбеђивања доказа о правно релевантним чињеницама који ће обезбеђивања доказа о правно релевантним чињеницама које ће се користити на будућим суђењима починиоцима ових силовања. На једној страни, то је разумљиво с обзиром да нема временске дистанце па тако ни поузданих података о облицима испољавања и учесталости јављања ратних силовања. На другој страни, међутим, недопустиво је ћутање научних радника и стручњака што има за последицу бављење проблемима жртава на начин који не омогућава да им се обезбеди одговарајућа помоћ и подршка већ, супротно, углавном доводи до продубљивања њихових патњи. Имајући то у виду, свој рад сам (у границама које допуштају расположива сазнања) посветила анализи појавних облика, последица и узрока силовања у рату и њиховом поређењу са силовањима у миру, проблему адекватног приступа и помоћи жртвама као и правним питањима везаним за инкриминисање ових злочина и њихово доказивање.

1. Појавни облици и последице силовања у рату

Тачан број силовања у рату, као уосталом и број силовања која се врше у миру, немогуће је утврдити. Основни разлог за то јесте ћутање жртве која силовање доживљава као личну срамоту, боји се последица његовог пријављивања, посебно неадекватног третмана од стране оних који би требало да је заштите а који по правилу, без обзира да ли се ради о силовању у рату или у миру, води њеном жигосању у даљим виктимизацијама. Када се ради о ратним силовањима, додатни разлог немогућности сазнавања тачног броја жртава силовања јесте и то што

1). R.Gassin, Griminologie, Precis Dalloz, 1988, стр.327.

многе од њих бивају или убијене или умиру од последица силовања и других облика злостављања.

За разлику од силовања у миру које се најчешће врши у приватним просторијама (стан жртве или стан учиниоца) а затим на јавним местима (паркови, шуме, улице и сл.) и у аутомобилу, ⁽²⁾ за силовања у рату је карактеристично да се она најмасовније врше у логорима и принудним јавним кућама, а у мањој мери у приватним просторијама и на јавним местима попут оних горе наведених. Сходно месту извршења, силовањима у рату најчешће претходи отмица, односно принудно или на превару одвођење жртве у логор или принудну јавну кућу где се потом систематски силују.

Историчарке које су се бавиле силовањима која су вршили јапански војници током похода по источној и југоисточној Азији тридесетих и четрдесетих година овог века, тврде да су они тада одвели најмање 200 000 жена, пре свега Кореанки али и Кинескиња, Филипински и жена из Тајланда и Тајвана. Жене су одвођене уз обећање да ће радити као медицинске сестре да би потом биле смештене у принудне јавне куће и називане "оне које прате војнике да би их утешиле" или "жене за удобност" (comfort women") Ту су, према сопственим сведочењима биле силоване свакодневно и по седамдесет пута. Онима које су се противиле или покушале бекство следила је смртна пресуда: пуцањ кроз вагину. ⁽³⁾ Слично је било и у принудним јавним кућама које су оформили нацисти у време Другог светског рата. На стотине, првенствено пољских, јеврејских и руских жена, одвођене су у принудне јавне куће и ту свакодневно силоване, мучене и усмрћиване. У оквиру неких од њих постојао је и тзв. "научни блок", у коме су над женама вршени разни експерименти, трајно оштећивани полни органи и испробавани различити методи стерилизације. ⁽⁴⁾ Према расположивим подацима, силовања су се на систематски начин, најмасовније, вршила и врше се у принудним борделима и логорима за жене и у рату који се води на територији бивше Југославије.

Већ из саме чињенице да се силовања у рату у највећој мери врше у логорима и принудним јавним кућама јасно је да се она врше се више суровости, понижавања и злостављања жртве него што је то случај са силовањима у миру. Такође, како су показала истраживања силовања, суровост у поступању са жртвом расте са повећавањем броја његових извршилаца. ⁽⁵⁾ Док је за силовања у миру карактеристично да се најчешће врше од стране једног учиниоца према једној жртви, ⁽⁶⁾ за ратна силовања карактеристично је управо то да се најчешће велики број силоватеља "ређа" на великом броју жртава. Тако је свако од њих вишеструки учинилац а свака жртва је вишеструко свакодневно викимизирана што већ само по себи указује на виши степен злостављања жртве. На већу суровост у извршењу силовања у рату посебно велики утицај има чињеница да за силоватеља жртва симболише непријатеља јер је он сходно принципима патријархалног друштва доживљава као својину непријатеља-мушкарца кога жели и на тај начин да порази. С тим у вези је и питање мотива ратног силовања. Као и за силовање у миру, ни за силовање у рату се не може рећи да у његовој основи лежи потреба задовољавања сексуалног нагона чиме се врло често, посебно ратна силовања, покушавају објаснити и оправдати. Као што ће се видети касније у излагању о узроцима ратног силовања, његов мотив лежи првенствено у демонстрацији моћи а код силовања која се врше на тлу бивше Југославије, још и у планском изазивању трудноће

- 2). A.Snare "Violences sexuelles exercées sur les femmes" u "Comportements et attitudes sexuels et leurs implications sur le droit penal", Comite europeen pour les problemes criminels, Strasbourg, 1984, str.87, L.Smith "Concerns about rape", Home office research study 106, London, 1989, str.16, C.Lloyd, R.Walmsley "Changes in rape offences and sentencing", Home office research study 105, London, 1989, стр.14, В.Николић-Ристановић "Жене као жртве криминалитета", Научна књига, Београд, 1989, стр.111.
- 3). Кореанке туже јапанску државу", "Борба", 14.4.1993., стр.17 и "Small Comfort for Comfort Women", "Ms", Mart-April 1992, стр.11.
- 4). Н.Sander, В.Johr "Befreier und Befreite", Kunstmann, Berlin, 1992, стр.29.
- 5). В.Николић-Ристановић, op.cit.стр.82.
- 6). Видети Л.Смитх, op.cit.стр.15, "Comportement et attitudes sexuels et leurs implications sur le droit penal", str.91, C.Lloyd, R.Walmsley, op. cit.стр.13.

жртве у циљу рађања деце оне националности којој припада учинилац што за крајњи циљ има један од најнехуманијих облика етничког чишћења. Иако је трудноћа жртве једна од могућих последица сваког, а посебно систематског ратног силовања, планско изазивање трудноће жртава у циљу постизање циљева везаних за измену етничког састава становништва, према расположивим сазнањима, први пут се јавља у вези са силовањима која се врше на ратом захваћеним подручјима бивше Југославије.⁽⁷⁾

Савремена истраживања силовања показала су да се, упркос распрострањеном веровању да се силовања најчешће врше од стране жртви непознатих лица, највећи број силовања врши од стране лица која су са жртвом била у неком односу или су је бар површно познавала пре тога.⁽⁸⁾ Када су ратна силовања у питању неопходно је правити разлику између силовања која се врше у грађанском рату од силовања у ратовима који се воде између државе. Код првих је чест случај да се присилно одводе и силује управо жене које се познају (комшинице, познанице и сл.) и које представљају конкретну персонификацију представника друге, непријатељске, националности. Код других је моменат познавања жртве небитан и, уосталом, тешко остварљив јер су у рату две државе а не две групе које су претходно живеле заједно, а одлучујућу улогу има околност да жена припада непријатељској страни, односно, како је било у доба нацизма, нижој раси. Још једна карактеристика ратног силовања као и других облика злостављања у рату је и учестало вршење силовања и злостављања у присуству родитеља, браће, мужа или деце жртве са циљем проузроковања већих патњи обе стране.⁽⁹⁾

Последице силовања, без обзира да ли се врши у условима рата или мира, су вишеструке. Оне се огледају како у телесним оштећењима и, евентуално трудноћи и венеричним и другим болестима, тако и, посебно, у психичким траумама и различитим проблемима у свакодневном животу и комуникацијама са најближом средином. У том смислу могле би се разликовати последице које су непосредно проистекле из виктимизације силовањем и последице које су њоме индиректно изазване.

Непосредне последице могу бити физичке (физичке повреде, трудноћа, болести) и психичке (траума изазвана силовањем). Психичка траума непосредно изазвана силовањем испољава се на разне начине, продубљује се јер се на њу надовезују нова трауматична искуства и може да потраје годинама. Силовање за жену нема никакве везе са сексуалношћу већ га она доживљава као напад на сопствену личност који најдубље повређује њен психички и физички интегритет. Оно за жену представља доживљај потпуне немоћи и губитка контроле над сопственим животом што даље код ње изазива страх од смрти, одсуство смисла живљења и самопоуздања. Чињеница да неко са њом може да поступа као са последњим отпадом, потврђује јој да она није много вредна. То се покакала са друштвеном сликом да је силована жена обешчашћена, упрљана и да као жена нема вредности.⁽¹⁰⁾ Независно од тога како се силовање догодило, жена развија осећање кривице и срамоте. Осећање кривице је једним делом културног порекла јер су жене одувек сматране одговорним за регулисање мушких нагона и за очување своје телесне "чистоће". На другој страни, преузимање кривице (нпр. преузимање на себе одговорности за провоцирање силоватеља) има за циљ негирање осећања немоћи које

- 7). Коришћење жене у сличне сврхе познато је из периода Другог светског рата када су одабрани Немци са одабраним Немацама били задужени да "произведу" децу чисте аријевске расе. Иако се и ту свакако може поставити питање волности жене да у томе учествује и служи као средство за производњу аријевске расе, ипак је то био један хуманији однос који, ако ништа друго, није жену доводио у ситуацију да рађа дете једног од многобројних својих непријатеља који су је месецима силовали и злостављали.
- 8). Видети. G.Lloyd, R.Walmsley, op.cit.стр.10-11, "Comportements et attitudes sexuels et leurs implications sur le droit penal", стр.88-89, L.Smith, op.cit,стр.17.
- 9). "А Паттерн оф Папе", "Нењсџеер", 11.1.1993.стр.26.
- 10). J.C.Scheider "Kriminologie", Walter de Gruyter, Berlin, 1987,стр.598-99.

угрожава њену егзистенцију с обзиром да жена која је допринела силовању по правилу не доживљава после тога осећање немоћи.⁽¹¹⁾

Последице које су индиректно изазване силовањем су бројније, разноврсније и, за разлику од непосредних последица, могу се јавити и после дужег времена тако да тешко могу бити у потпуности сагледане. Тако, на пример, болест је чешће индиректна него директна последица силовања и може се јавити као последица пада имунитета изазваног психичком траумом као непосредном последицом силовања. Такође, као последица трауме изазване силовањем јављају се тешкоће у сексуалном животу.⁽¹²⁾ Жртва често бива жигосана и одбачена од стране својих најближих (суседа, пријатеља али и родитеља, мужа, вереника или младића), има проблеме на послу и сл. па се као индиректне последице силовања јављају често и разводи бракова, губљење посла, напуштање места становања и сл.

Све ове последице, по правилу у тежем облику, присутне су и код силовања која се врше у рату. Подаци о силовањима у Другом светском рату, на пример, показују да велики број жртава, посебно оних које су у време силовања имале око 14 година, није никада могао да има нормалан сексуални живот.⁽¹³⁾ Такође, велики је број жртава које су извршиле самоубиство јер нису биле у стању да преброде психичку трауму и проблеме са којима су се сусреле у односима са својим вереницима, мужевима и очевима. Многе од њих више патњи су доживеле због прекора и претњи мушкараца који су им били блиски него од непознатих силоватеља. Такође, нису непознати ни случајеви у којима је муж убијао и силовану жену и себе. Тако се сматра да је око 70 000 нерасветљених насилних смрти у Берлину крајем 1945. године заправо резултат оваквих самоубиства и убиства немачких жена силованих од стране руских војника.⁽¹⁴⁾ Код великог боја жена силованих у Другом светском рату силовање је довело до вишегодишње аменореје и других поремећаја и болести. Посебно је тешка судбина задесила оне жене које су биле заражене венеричним болестима и које због недостатка лекова нису на адекватан начин лечене. Због тога су оне годинама биле жигосане и подвргаване прегледима.

Као редовна последица ратних силовања јавља се и трудноћа жртве. У свим досадашњим ратовима судбина ових жена углавном је зависила од тога да ли је и под којим условима прекид трудноће био дозвољен у земљи у којој су се затекле. Жене које су се нашле у земљи у којој прекид трудноће није био дозвољен или су из било ког разлога касно јавиле ради прекида трудноће, рађале су децу. Са овим у вези стравично је искуство кувајтских жена које су биле силоване од стране ирачких војника. С обзиром да им њихова вера забрањује прекид трудноће осим у случају када је угрожен живот мајке, њих око 5000 било је приморано да донесе на свет децу својих силоватеља.⁽¹⁵⁾

Према расположивим подацима, велики број трудноћа резултат је и систематских силовања у логорима за жене у Босни. Међутим, оно што ове последице чине још тежим јесте планско онемогућавање овим женама да прекину трудноћу у периоду у коме је то дозвољено. Оне се задржавају у логорима до високе трудноће и тек онда пуштају са циљем да оду и роде децу својих непријатеља друге националности.

Уколико су неудате, жене које су родиле децу проистеклу из силовања доживљавају тешка искуства као ванбрачне мајке. Уколико су удате, муж по правилу не жели да их прими назад са туђим дететом. Неке од жена силованих у Другом светском и у рату између Ирака и Кувајта остављале су децу у болници док су многе гајећи ту децу преживљавале трауме с обзиром да их је оно стално под-

11). R.Flury "Кризно саветовалиште за сексуално злостављане жене", реферат поднет на Семинару "Сексуално насиље над женама", Универзитетска болница Цирих, 1991.стр.1.

12). R.Flury, op.cit.стр.3.

13). H.Sander, B.Johr, op.cit.стр.17.

14). H.Sander, B.Johr, op.cit.стр.17.

15). наведено према H.Sander, B.Johr, op.cit.стр.17.

сећало на силовање које су преживеле.¹⁶⁾ Са готово идентичним проблемима срећу се и жене жртве силовања у Босни које су приморане да роде децу проистеклу из тих силовања.

Илустративан пример за однос мужа према трудној силованој жени је случај Јованке Ј. (24) која је у високој трудноћи дошла из Тузле у Београд где су јој се већ налазили муж и деца. Муж ју је, не сачекавши објашњење и не питајући је ништа, чим ју је видео са стомаком, дочекао речима: "Јованка, ево ти пиштољ да се убијеш!"¹⁷⁾

Жене које су жртве ратних силовања преживљавају психичке трауме које су по свему сличне траумама жена силованих у миру. Међутим, њихове патње у по правилу веће, дуготрајније и теже се превазилазе с обзиром на већу суровост и велики број силовања којима су биле изложене као и с обзиром да породичне и друге проблеме са којима се суочавају после силовања теже доживљавају јер су врло често избеглице, јер су у рату изгубиле блиске особе, дом и сл. Њихова сигурност и самопоуздање пољуљани су већ и самим ратом па се траума изазвана силовањем заправо надовезује на већ постојећу трауму коју је изазвао рат и све оно што он са собом носи.

2. Узроци силовања у рату

1. Теоријска објашњења силовања уопште

У криминолошкој теорији су искристалисало неколико објашњења узрока силовања и то: криминалнобиолошко, психопатолошко, феминистичко, психоаналитичко, психолошко, криминалносоциолошко и социопсихолошко.¹⁸⁾ С обзиром на значај који могу имати за објашњење силовања у рату, задржаћу се на кратком прегледу криминалнобиолошког, психопатолошког, феминистичког, психолошког и криминалносоциолошког објашњења.

Према криминалнобиолошком објашњењу, до вршења силовања долази услед хромозомских неправилности, поремећаја у функционисању жлезда са унутрашњим лучењем, ниске интелигенције и сл. услед којим слаби или потпуно изостаје контрола сексуалног нагона. Према психопатолошком објашњењу силовање се врши услед поремећаја у контроли сексуалног нагона до кога долази услед абнормалне структуре личности (Толлисон, Адамс, 1979, Сцхорсцх, 1971).

Према феминистичком објашњењу силовање представља део политике насиља коју воде мушкарци и којој су све жене изложене (Gager, Schurr, 1976, Russell, 1975, Schwedinger и Schwedinger, 1974, Weis, 1982). Мушкарци не дају женама право чак ни сопственим телом да располажу и понашају се према њима као према стварима, као према свом власништву. Силоваатељ је представник свих мушкараца који у њихово име предузима прљав посао злостављања жена. Страх од силовања користи се као посао злостављања жена. Страх од силовања користи се као средство контроле, односно држање жена у потчињеном положају у друштву.¹⁹⁾ У том смислу, силовање нема никакве веза са сексуалношћу и са неконтролисаним сексуалним нагонима већ је оно у тесној вези са односом моћи у друштву.

Психолошке теорије објашњавају понашање силоваатеља њиховим траумама из детињства. Сматра се да је велики број силоваатеља имао оца слабића, са којим није могао да се идентификује, и мајку која је доминирала а често их је злостављала. Такође, према присталицама психолошког објашњења, велики број силоваатеља има трауматична сексуална искуства из детињства која су често у вези са сексуалним злостављањем у породици (Groth, 1979).²⁰⁾

16). H.Sander, B.Johr, op.cit.стр.17.

17). "Злочин над злочинима", "Политика", 17.1.1993.стр.23.

18). J.C.Schneider, op.cit., стр.593-597.

19). K.Weis, S.Borges "Victimology and Rape: the Case of the legitimate victim", Issues in criminology, 1973, 2, стр.94.

20). Наведено према J.H.Schneider. op.cit. стр.595.

Криминалносociолошка теорија објашњава силовање субкултуром насиља којом су окружени мушкарци-силоватељи. Управо стога они кроз процес социјализације стичу насилнички оријентисан стил живота па у склопу тога врше и силовања (Amir, 1971, Dietz, 1978, Gibbons, 1983).⁽²¹⁾

3. Објашњења узрока силовања у рату

Теоријска објашњења силовања у рату су права реткост у криминолошкој литератури. Углавном се говори о криминогеном деловању рата и о узрочности силовања уопште. На анализу узрока силовања у рату може се наићи једино у ретким радовима посвећеним проблематици силовања у неком конкретном периоду, односно рату.

У недавно објављеној књизи о силовањима која су вршили руски војници крајем Другог светског рата у Берлину⁽²²⁾ указује се да су она објашњавана политичким синдромом силовања на коме је очит печат националсоцијализма. Масовна силовања која су Руси вршили према немачким женама објашњавана су трима групама узрока: сексистички, расистички и антикомунистички.

Сексистичко објашњење значи да се жене сматрају ратним пленом и трофејом који узима победник а силовање је одмазда за понашање противника у рату. Према расистичком објашњењу руски војници су силовали немачке жене јер су људи ниже расе који су имали за циљ да "затрују" чистоту више аријевске расе. Антикомунистичко објашњење узроке ових силовања види у победи комуниста и бољшевичкој најезди са Истока ка западним земљама.

Јасно је да је објашњење силовања синдромом иза кога стоји нацистичка политичка позадина апсолутно неприхватљиво између осталог и због тога што у потпуности игнорише силовања вршена од стране Немаца као представника тзв. више, аријевске расе и антикомуниста. Једино што се из тога може прихватити јесте сексистичко објашњење и то углавном као полазна основа за једно комплетније објашњење силовања у рату.

Имајући у виду постојећа сазнања о силовањима вршеним у рату мишљење сам да се она једино могу објаснити у светлу феминистичког и радикалнокриминолошког теоријског приступа. Наиме, јасно је да се у рату наставља и продубљује опресија која према женама постоји и у миру. Жена се доживљава као својима мушкарца - непријатеља који се и на овај начин жели поразити. Према патријархалном обрасцу жена симболише породицу а породица је основа сваког друштва. Силовањем и понижавањем жене а посебно њеним присиљавањем на рађање деце чији очеви припадају непријатељској нацији желе се разорити саме основе на којима почива заједница противника па тако силовање има и геноцидни карактер.

Задовољавање сексуалног нагона и сексуално угњетавање жене, дакле сексуално значење силовања, је сасвим споредно и има само функцију средства за остваривање далекосежнијих циљева који немају ништа заједничко са сексуалношћу. Силовање се на тај начин доживљава од све три стране: од стране мушкарца-силоватеља, од стране жене-жртве и од стране мушкарца-ратног противника силватеља. Којој страни припада силватељ а којој жртва зависи од односа моћи. У основи ратног силовања тако стоји двоструки конфликт: конфликт између мушкарца као носиоца моћи и жене која је лишена моћи у друштву (што постоји и у миру) и конфликт између моћне и мање моћне или немоћне стране у ратном сукобу.⁽²³⁾ Жена постаје жртва ратног силовања јер нема моћ ни као жена ни као

21). Наведено према J.H.Schneider, op.cit. стр. 596.

22). X.Сандер, Б.Јахр, op.cit. стр.21-43.

23). Тако Chambliss, представник радикалне криминологије, пишући о свом искуству у америчко-корејанском рату 1955.г. каже: "Амерички и Корејански војници су силовали, крали, нападали, застрашивали и уопште терорисали Корејанце. Они су имали моћ и ту се ништа није могло учинити... Како би онда требало разумети злочин из перспективе онога што сам научио из психологије и социологије?" (наведено према Lilly i dr. "Criminological Theory - context and consequences, Sage Publications, London, 1990, стр.156)

припадник стране која губи или је тренутно у дефанзиви. У мушком друштву жена-жртва ратног силовања се као и жртва силовања уопште криви за оно што јој се догодило, доживљава се као "упрљана" и без вредности за мушкарца и породицу. Њена искуства се од стране мушкараца којима припада користе за доказивање кривице противника док се њени лични проблеми и патња игноришу или не узимају довољно озбиљно.

4. Приступ и помоћ жртвама силовања у рату

Док на страни мушкараца у рату увек постоје победници и поражени, силована жена је увек поражена, остављена на милост и немилост патријархалном друштву и сопственим психичким траумама. Искуства жена силованих у ранијим ратовима показују да се оне углавном повлаче у себе и прибегавају ћутању као одбрамбеном механизму.⁽²⁴⁾ Боје се реакција околине, државних органа, медицинског особља и др. па тако одбијајући да се обрате за помоћ тешко превазилазе кризу изазвану силовањем.

Због тешког стања у коме се налазе жртве силовања и њиховог страха да се саме обрате за помоћ неопходно је да иницијатива за пружање помоћи крене од оних кји су у стању да ту помоћ на адекватан начин пруже. При томе треба знати да је након санирања повреда и других облика хитне медицинске помоћи као и неопходне материјалне помоћи и обезбеђења смештаја, овим женама најпотребнија помоћ у вези превазилажења психичке трауме изазване силовањем и решавања евентуалних брачних и породичних проблема проистеклих из њега.

Већ при првом контакту са жртвом силовања треба имати на уму досадашња искуства из рада на превазилажењу кризе изазване силовањем. Искуства на овом плану казују да жене-жртве силовања у превазилажењу кризе изазване силовањем углавном пролази кроз три фазе.⁽²⁵⁾

У првој фази жена се осећа немоћном, осећа паничан страх од људи, очајање и дезоријентацију и често помишља на самоубиство. Осећа се упрљаном и гади се саме себе. У овој фази жени највише помаже разговор са другом женом која је спремна да је саслуша, која је не криви за оно што јој се десило и разуме њену жељу за осветом и правдом. Њој није потребна терапија јер је она жигосе као болесну и психички поремећену. У другој фази жена је у могућности да сама савлада своје проблеме иако су и даље присутни страх, ноћне море и сл. Она избегава проблематичне ситуације и води живот са пуно ограничења слободе кретања. Трећа фаза некада наступи тек кроз више година а некада до ње никада не дође. Њу често изазива неки спољашњи догађај који делује на жену да постане свесна ограничења у свом животу и да одлучи да их превазиђе. Многе жене се тек у том тренутку одлучују на терапију.

Из искуства са силовањима у миру се зна да однос који институције имају према овим жртвама није адекватан и да води њиховом даљем виктимизирању. Таква пракса је настављена и са жртвама ратних силовања на тлу бивше Југославије. Само у случајевима када је овим жртвама неопходна здравствена помоћ (углавном ради прекида трудноће, порођаја или изузетно тешког психичког стања) институције на прво место стављају помоћ. У осталим случајевима првенствени им је циљ да се оне што пре испитају о детаљима силовања како би се, без обзира на њихово психичко стање што пре могло изаћи у јавност са чињеницама о злоделима непријатеља. Очигледан циљ да се њихово искуство, које оне доживљавају као личну срамоту, употреби ради неког спољашњег циља, доводи до нових виктимизација. Жртве силовања при томе углавном долазе у контакт са мушкарцима (било да се ради о болници или о Државној комисији за испитивање

24. H.Sander, B.Johr, op.cit. стр.13.

25. R.Flury, op.cit.стр.2.

ратних злочина) што је, с обзиром на страхоте које су преживеле управо од мушкараца, само по себи трауматично. Уз то, са жртвама контактирају људи који немају виктимолошко образовање па су према томе недовољно пропремљени за контакт са особама које су управо биле виктимизирани.

Имајући у виду горе речено, јасно је да се адекватан приступ жртвама ратног силовања као уосталом и свим жртвама силовања може остваривати само у аутономним центрима за помоћ силованим женама у којима би рад био заснован на феминистичким и виктимолошким принципима и био обављан искључиво од стране жена. Овакви центри, који још увек не постоје али на чијем стварању се ради, првенствено би требало да помогну силованим женама да правизиђу кризу изазвану силовањем али и да реше друге проблеме као што материјални, проблеми везани за смештај, брачни и породични проблеми изазвани силовањем и сл.

5. Проблеми у вези прикупљања доказа о силовању у рату

У међународној и домаћој јавности недавно је у вези са учесталим силовањима у рату који се води на тлу бивше Југославије отворено питање инкриминисања силовања у рату као ратног злочина. Међутим, очито је да је покретање такве једне иницијативе дошло од стране оних који нису довољно упознати са нормама међународног права које уоквиру ратног злочина против цивилног становништва инкриминишу и присиљавање на проституцију и силовање. Стога у овом моменту, везано за силовање у рату, није проблематично питање његовог инкриминисања већ питање обезбеђивања доказа за будућа суђења ратним злочинцима. Уколико у том погледу нема систематичног и једнообразног поступања постоји двострука опасност: да се чињенице прикупљају на неадекватан начин, односно уз непотребно виктимизирање жртве о чему је горе било речи и/или да се уопште не прикупљају, односно не у потребној мери чињенице које су правно релевантне.

Имајући у виду да је за суђење ратним злочинцима надлежан међународни суд и да се ради о примени међународног права неопходно је да се приликом прикупљања сведочења од стране жртава води рачуна о међународним стандардима који у том погледу постоје. Испитивање жртве треба да буде тако усмерено да се добију подаци битни за утврђивање кривичне одговорности учинилаца а то су чињенице које: доказују идентитет учиниоца, одређују дефиницију кривичног дела, степен кривичне одговорности учиниоца, место и време извршења кривичног дела, чињенице на основу којих се може доказати планско затрудњивање жртава и сл.

Прилоком прикупљања чињеница посебно је важно да се између испитивача и жртве успостави однос поверења, да се са жртвом води разговор уз вођење рачуна о њеном психичком стању и то на такав начин да се она не осети испитиваном, тј. да нема утисак да се од ње жели добити подаци који ће се користити за остваривање неког њој непознатог циља. Добијени подаци не смеју изаћи у јавност и бити коришћени од стране медија. То се жртви мора рећи и тога се мора доследно придржавати јер ће се у противном повредити жртва, изгубити њено поверење и отежати будући рад на прикупљање чињеница. Такође, у овом озбиљном послу неопходна је и координација између разних организација које долазе у контакт са жртвама и у ситуацији су да раде на прикупљању чињеница о ратним злочинима.

RAPE IN WAR - CRIMINOLOGICAL, VICTIMOLOGICAL AND LEGAL APPROACH

- Summary -

In this paper author analyzes manifestations, consequences and causes of war rapes comparing them with reace rapes, problems of appropriate approach and aid to victims of war rapes as well as legal problems regarding incrimination and collection of evidences for them. The analysis is based on data about war rapes committed during Second World War, in Korea, Vietnam and Kuwait war as well as in war on the territory of former Yugoslavia. Author reviews theoretical explanations of both rape in general and war rape. Author, accepting both radical criminology and feminist eyplanation of rape, points out that war rape is a result of double power conflict.

Key words: criminology, criminal law, victimology, rape, war, victim, aid.

